

ผลการเรียนรู้จากงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณลักษณะ และพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการประกอบอาชีพแก่เกษตรกร

ดร. พรรณี บุญประกอบ*

ดร. มนัส บุญประกอบ*

บทนำ

จากการทำการวิจัย เรื่องการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะและพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการประกอบอาชีพแก่เกษตรกรในหลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นโครงการวิจัยย่อยในชุดโครงการระบบการถ่ายทอดทางสังคม เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับนักวิจัยท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งประกอบด้วยผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดน่าน (นายศุภกร ศรีศักดิ์) นักวิชาการ (นางสุภาวดี วาทิกทินกร) ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน (นายอดิศักดิ์ สีเทพ) ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน (นายสงบ เฉลิมลาภ) และครูหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ครู ปอ.) จำนวน 7 คน (นายรัตน์ ทรุฑนา นายวีรศักดิ์ กาบคำ นายภานุรุจ ปัญญาณะ นายประทีป จันท์ตะยศ นางจินดา พิเคราะห์ นายเมฆ แพงมา และนายอนุชา ชูหาญ) งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรที่มี

ประสิทธิภาพในการเสริมสร้างคุณลักษณะและพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการประกอบอาชีพแก่เกษตรกรนักศึกษาที่มาลงทะเบียนเรียนในหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (หลักสูตร ปอ.) ซึ่งหลักสูตรดังกล่าว ได้แก่การเพาะเห็ด และการเลี้ยงไก่

หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (หลักสูตร ปอ.) เป็นหลักสูตรที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดทำขึ้นเพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนที่จบการศึกษาภาคบังคับ (ป.6) ไปแล้วแต่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระบบโรงเรียน ซึ่งผู้เรียนสามารถเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ โดยดำเนินการในชีวิตจริง จนสามารถสร้างงานอาชีพ และมีรายได้จากการประกอบอาชีพ ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่จังหวัดน่าน พบว่า หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (หลักสูตร ปอ.) เป็นหลักสูตรที่เกษตรกรมีโอกาสเลือกเรียนเพื่อพัฒนาความรู้ในด้านการประกอบอาชีพทางการเกษตรได้เป็นอย่างดี และมีช่วงเวลาของหลักสูตร 3 ปี ซึ่งนานพอที่ครูจะสามารถถ่ายทอด หรือปลูกฝังคุณลักษณะและทักษะต่างๆ แก่ผู้เรียนก่อนจะจบหลักสูตรดังกล่าว การเรียนการสอนในหลักสูตร ปอ. มีจุดเน้นในด้านการเพิ่มพูนทักษะอาชีพเป็นสำคัญ และ

* อาจารย์สถาบันวิจัยพหุศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การเพิ่มเติมการพัฒนาในด้านคุณลักษณะและทักษะที่จำเป็นบางประการสำหรับเกษตรกรเพื่ออนาคตของตัวเกษตรกรเองและชุมชนนับว่าเป็นหลักสูตรที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังมีการเห็นพ้องต้องกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ ตัวผู้เรียน (เกษตรกร) ตัวผู้สอน (ครู ปอ.) และชุมชน (ผู้นำชุมชน) ในการกำหนดเป้าหมายของหลักสูตรร่วมกัน การเห็นความสำคัญของเป้าหมายที่เน้นคุณลักษณะและทักษะจำเป็นที่ควรปลูกฝังในตัวนักศึกษา นอกเหนือจากการถ่ายทอดประสบการณ์อาชีพดังที่เป็นอยู่ ย่อมนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีความหมาย มีความน่าสนใจ ผู้เรียนมีความกระตือรือร้น และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ครูมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานและใช้ในวิธีการเรียนการสอนของครูในหลักสูตร ปอ. ที่กำลังปฏิบัติอยู่ โดยใช้พื้นที่ในการวิจัยปฏิบัติการ 2 แห่ง ได้แก่ บ้านกิตตินันท์ อำเภอพาน้อย และบ้านวังยาว อำเภอเวียงสา โดยมีครูหลักสูตร ปอ. และผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษาของโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดกระบวนการเรียนรู้แก่นักศึกษา

กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ทำการศึกษาวิจัยนี้ ประกอบด้วย นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (หลักสูตร ปอ.) ที่ลงทะเบียนเรียนในปีการศึกษา 2544 โดย

ลงทะเบียนวิชาการเพาะเห็ดจำนวน 40 คน ที่บ้านกิตตินันท์ อำเภอพาน้อย และลงทะเบียนเรียนวิชาการเลี้ยงไก่ จำนวน 20 คน ที่บ้านวังยาว อำเภอเวียงสา ครู ปอ. ที่สอนวิชาการเพาะเห็ด ได้แก่ ครูเมฆ แพงมา และครูอนุชา ชูหาญ ส่วนครู ปอ. ที่สอนวิชาการเลี้ยงไก่ ได้แก่ ครูรัตน์ ครุฑหนา ส่วนครู ปอ. อีก 4 คน มีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ชุด ดังนี้

ชุดที่ 1 เป็นแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานสภาพการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรปอ. ความต้องการของชุมชน และแนวทางการดำเนินงานในอนาคตจากกลุ่มครู ปอ. ผู้นำชุมชน และนักศึกษา ปอ. ลักษณะของแบบสำรวจเป็นคำถามปลายเปิด

ชุดที่ 2 เป็นแบบประเมินพฤติกรรมบ่งชี้คุณลักษณะและทักษะของนักศึกษา ซึ่งเป็นแบบมาตรประมาณค่า 3 ระดับ โดยครู ปอ. ประเมินพฤติกรรมของนักศึกษาว่าได้แสดงพฤติกรรมในระดับมาก ปานกลาง และน้อย พฤติกรรมที่ได้รับการประเมินจะอยู่ภายใต้คุณลักษณะที่จำเป็น 4 ประการ และทักษะที่จำเป็น 2 ประการ โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ตัวละ 2-3 พฤติกรรม รวม 13 พฤติกรรม ได้แก่

- 1) การรู้จักตนเอง
  - รู้ว่าตนเองมีความสนใจ มีความสามารถ มีความถนัดในเรื่องใด
  - สามารถกำหนดเป้าหมาย และวางแผนชีวิตของตนได้
- 2) ความสนใจใฝ่รู้
  - มีการศึกษาข่าวสารข้อมูลจากสื่อต่างๆ

- มีการแสวงหาความรู้ และ
ประสบการณ์ในอาชีพด้วยตนเอง

3) ความรักความภาคภูมิใจในอาชีพ

- มีความสุขในการทำอาชีพของตน
- มีความยินดีและปรารถนาที่จะ
ยังคงทำอาชีพเกษตรกร

4) ความรับผิดชอบ

- การตรงต่อเวลา
- การให้ความร่วมมือ
- ความซื่อสัตย์

5) ทักษะพื้นฐานของการทำงาน

- สามารถอ่าน ฟัง พูด และเขียนได้
- สามารถวางแผนการทำงานได้

6) ทักษะอาชีพ

- หาวิธีเพิ่มผลผลิตได้
- หาดตลาดได้

ชุดที่ 3 เป็นแบบประเมินโครงการ
เพื่อสำรวจความคิดเห็นที่มีต่อโครงการวิจัยนี้
ของนักศึกษา ปอ. ครู ปอ. และผู้นำชุมชน ใน
ด้านที่เกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะ
และทักษะตลอดโครงการวิจัย ความรู้สึกหรือ
ความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ ผลที่เกิดขึ้นกับ
ตัวนักศึกษาเอง และประโยชน์ที่กลุ่มต่าง ๆ
ได้รับจากโครงการ สเกลในการวัดจะเป็นแบบ
มาตรประเมินค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ เห็นด้วย
อย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และ
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และมีคำถามปลายเปิด
เพื่อให้แสดงความคิดเห็น

การลงพื้นที่

การลงพื้นที่ในแต่ละครั้งมี
วัตถุประสงค์ และการดำเนินกิจกรรมตาม

กระบวนการของ PDCA (Plan-Do-Check-
Act) ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 เป็นการชี้แจงโครงการวิจัย
สร้างความเข้าใจและความร่วมมือจาก
บุคลากรทุกฝ่าย เพื่อสร้างความพร้อม สร้าง
ความตระหนักและความเต็มใจที่จะเข้าร่วม
โครงการวิจัย ให้ความรู้แก่นักวิจัยท้องถิ่น
สำรวจข้อมูลพื้นฐาน ทำการศึกษาชุมชน พบ
ผู้นำชุมชน และนักศึกษา ปอ. ที่อำเภอเวียงสา
และอำเภอนาน้อย

ครั้งที่ 2 เป็นการประชุมร่วมกันใน
การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนา
คุณลักษณะและทักษะที่จำเป็นในการประกอบ
อาชีพเกษตรกรร่วมกัน กำหนดพื้นที่ในการ
ทำวิจัย พิจารณาสร้างเครื่องมือในการ
ประเมิน และพบนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง

สำรวจข้อมูลพื้นฐานสภาพการจัดการ
เรียนการสอนของหลักสูตร ปอ. ความต้องการ
ของชุมชน และแนวทางการดำเนินการใน
อนาคตโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มครู ปอ.
ผู้นำชุมชน และนักศึกษา ปอ.

ครู ปอ. วางแผนการจัดกิจกรรม และ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์

ครั้งที่ 3 คณะผู้วิจัยศึกษาดูงานที่
ชุมชนการเรียนรู้ “สมเด็จย่า” อำเภอแม่แจ่ม
จังหวัดเชียงใหม่ ฟังการบรรยายจากวิทยากร
การไปศึกษาดูงานครั้งนี้เพื่อให้ทีมวิจัย
โดยเฉพาะครู ปอ. ได้ศึกษาเทคนิค วิธีการ
พัฒนาคุณลักษณะและทักษะการประกอบ
อาชีพจากการดูงานมาปรับใช้ในโครงการวิจัย

ประชุมคณะผู้วิจัยเพื่อแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์และวางแผนร่วมกันในการ
ดำเนินการวิจัยต่อไป

ครั้งที่ 4 นักวิจัยในพื้นที่นำเสนอข้อมูลจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พิจารณากระบวนการพัฒนาร่วมกัน กำหนดวิธีการประเมินผล และพบปะนักศึกษาเพื่อสอบถามความคิดเห็นและกระตุ้นความใฝ่รู้ใฝ่เรียน

ครั้งที่ 5 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องเทคนิคการสอนและพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะด้านการเกษตร ณ ห้องประชุม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จังหวัดน่าน เพื่อให้ครู ปอ.สามารถใช้เทคนิคในการสอน และเกิดความมั่นใจเพิ่มมากขึ้น

ครั้งที่ 6 ประเมินผลโครงการวิจัย และสร้างความมั่นใจให้ครูปอ.สามารถ ดำเนินการสอนในลักษณะของการทำวิจัย แบบมีส่วนร่วมต่อไป เพื่อให้เกิดการพัฒนา อย่างยั่งยืน

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เสริมสร้างคุณลักษณะและพัฒนาทักษะที่ จำเป็นในการประกอบอาชีพแก่เกษตรกร ผ่านกระบวนการสอนอาชีพการเลี้ยงไก่ และการเพาะเห็ด

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมที่นำเสนอนี้ เป็นการประมวลความคิดของคณะผู้วิจัยที่มี ส่วนร่วมทั้งหมดเพื่อนำเสนอลักษณะของการ ดำเนินกิจกรรมที่มีความเป็นไปได้ ภายใต้ บริบทที่เป็นจริง ซึ่งบางส่วนของกิจกรรมนี้ นำไปทดลองใช้ในกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ สำหรับวิชาการเลี้ยงไก่และการ เพาะเห็ดนั้น หลักการในการจัดกิจกรรมจะ คล้ายคลึงกัน ส่วนที่แตกต่างกันก็คือ

เนื้อหาวิชา ลักษณะการตั้งคำถามของครูและ ประสพการณ์เสริมอื่นๆ

เนื่องจากนักศึกษาซึ่งโดยมากเป็น เกษตรกรซึ่งใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบ อาชีพเพื่อหารายได้และใช้เวลาที่เหลืออยู่มา ศึกษาเล่าเรียน ครูจึงมีความจำเป็นต้องจัด แผนการเรียนร่วมกับนักศึกษาเป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่ม โดยจัดกิจกรรมแบบกลุ่มเพื่อ ศึกษาในวิชาการเลี้ยงไก่และการเพาะเห็ดนี้ ประมาณสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมง มีการนัดพบที่ เป็นไปตามขั้นตอนของการเลี้ยงไก่และการ เพาะเห็ดเพื่อให้นักศึกษาได้ปฏิบัติจริง โดยมีการจัดกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. จัดกิจกรรมให้นักศึกษารู้จัก ตนเอง เข้าใจความต้องการของตน บอกความ ต้องการของตนเองได้ และสามารถวิเคราะห์ เกี่ยวกับความมุ่งหวังในอาชีพของตนเองได้

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น การให้นักศึกษา ได้คิดทบทวนย้อนดูอดีตของตนเองตั้งแต่เล็ก จนโต คิดถึงตนเองและครอบครัวที่เป็นอยู่ใน อดีตถึงปัจจุบันทั้งด้านที่ดีและไม่ดี เพื่อเป็น ฐานข้อมูลในการจินตนาการถึงอนาคตที่เป็น ความฝันร่วมกัน ครูจะต้องใช้เวลาและโอกาส ที่นักศึกษาจะเปิดเผยตนเอง กล้าแสดงออก มีความคิดที่เป็นอิสระและสร้างสรรค์ ต่อจากนั้นครูและนักศึกษาช่วยกันกำหนด แผนที่จะพัฒนาตนเองทั้งในด้านคุณลักษณะ และทักษะที่จำเป็นเพื่อเป็นหนทางนำไปสู่การ บรรลุความฝันนั้น

2. มีการกระตุ้นด้วยการป้อนคำถาม ของครูและกระตุ้นให้นักศึกษาถามครูใน ขณะเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาความสนใจใฝ่รู้

ของผู้เรียน คำถามของครูควรเป็นคำถามที่ให้อิสระในการใช้ความคิดและการตอบ

ตัวอย่างกิจกรรม ในแต่ละขั้นตอนของการเลี้ยงไก่ หรือการเพาะเห็ด ครูจะต้องใช้คำถามควบคู่ไปกับการลงมือปฏิบัติของนักศึกษาเสมอ ตัวอย่างคำถาม วิชาการเลี้ยงไก่ เช่น “จะเลือกให้อาหารแบบใด ไก่จึงจะมีน้ำหนัก และไม่มีสารตกค้างที่เป็นพิษ” “การสร้างโรงเรือนที่ประหยัด จะสามารถใช้วัสดุอะไรเป็นการทดแทนได้บ้าง” “การสร้างชื่อเสียงให้แก่ผู้ผลิต ควรทำอย่างไรได้บ้าง” เป็นต้น ตัวอย่างคำถามวิชาการเพาะเห็ด เช่น “ส่วนผสมที่ต่างกันของก้อนเพาะเชื้อเห็ดจะให้ผลต่างกันหรือไม่ ผลน่าจะเป็นอย่างไร” “ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น” “การเพิ่มผลผลิตเพื่อให้ได้เห็ดเป็นจำนวนมากและมีผลผลิตอย่างต่อเนื่อง นักศึกษาจะทำอย่างไรได้บ้าง” เป็นต้น

3. จัดกิจกรรมให้นักศึกษาเห็นคุณค่าในอาชีพของตน ปลูกฝังความรู้สึกรักและภาคภูมิใจในอาชีพของตน

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น การให้นักศึกษาได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกของตนที่มีต่ออาชีพ ในประเด็นของความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของเกษตรกรในสังคม ความเป็นมาของอาชีพเกษตรกรในชุมชนของตนตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงยุคปัจจุบัน อนาคตของอาชีพเกษตรกร และความใฝ่ฝันที่จะเห็นอาชีพเกษตรกรนี้เป็นอย่างไร

4. การเสริมสร้างจริยธรรม เพื่อให้เกิดความรักใคร่ชอบพอกันต่อตนเอง ต่อส่วนรวม และต่อผู้บริโภค โดยการให้ความรู้เชิงประเมิน

ค่า การสร้างความรู้สึกที่ดีงามในการทำความดี และให้เห็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้อง และไม่เอาเปรียบผู้อื่นรวมทั้งผู้บริโภค

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น การให้นักศึกษาได้จัดการตนเองในเรื่องของการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบทั้งในด้านของการเป็นผู้นำ การเป็นผู้ตาม การบันทึกข้อมูล การติดตามผล โดยเน้นในเรื่องของการตรงต่อเวลาและการให้ความร่วมมือกับกลุ่ม ส่วนเรื่องของการคำนึงถึงผู้บริโภคนั้น ให้นักศึกษาใช้บทบาทสมมติ โดยแสดงเป็นผู้บริโภคและระดมสมองเพื่อสะท้อนความรู้สึกของผู้บริโภคว่าต้องการสินค้าแบบใด เช่น เนื้อไก่ หรือไข่ที่สดใหม่ หรือเห็ดที่มีดอกสมบูรณ์ สดใหม่ ปลอดภัย ราคาไม่แพง ผู้ผลิตเป็นที่น่าสนใจ เชื่อถือ เป็นต้น แล้วให้นักศึกษาช่วยกันคิดหาวิธีที่จะตอบสนองเพื่อให้ผู้บริโภคพอใจและผู้ผลิตเองก็พอใจ

5. จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะพื้นฐานของการทำงาน ด้วยการจัดกิจกรรมให้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ผ่านสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ให้ผู้เรียนหาคำตอบด้วยวิธีต่างๆ ด้วยการอ่าน การฟัง การพูด และการเขียน และให้สามารถนำทักษะเหล่านั้นมาวางแผนการทำงานได้

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น ให้นักศึกษาทำกิจกรรมง่าย ๆ ที่ใกล้ตัวและทำเป็นประจำ ทุกครั้งที่มีการพบกลุ่ม เช่น อ่านเอกสารที่มอบหมาย อ่านข่าวสารจากแหล่งความรู้อื่น ๆ เขียนสรุปสิ่งที่ได้ฟังหรืออ่านมา บันทึกกิจกรรมที่ทำรายวัน เล่าถึงความก้าวหน้าในอาชีพของตน ให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการนำเสนอกิจกรรมการเรียนรู้รวมทั้งการตอบ

คำถามของเพื่อนและมีโอกาสเสนอแผนการเรียนของตน

6. จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะอาชีพ ได้แก่ การรู้จักหาวิธีเพิ่มผลผลิต หาดลาดได้ ขยายงาน สร้างเครือข่าย และพัฒนาอาชีพให้สอดคล้องกับตลาด

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น พานักศึกษาออกไปศึกษาดูงานโดยการไปเยี่ยมผู้ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงไก่เพื่อบริโภคเนื้อไก่และไข่ การไปศึกษาความต้องการของชุมชนในการบริโภคเห็ด ไปสัมภาษณ์หาข้อมูล และนำมาวางแผนในเรื่องการผลิต การจำหน่าย รวมทั้งการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับเครือข่ายที่จะช่วยให้สามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น

สรุปผลการนำหลักสูตรไปใช้และข้อเสนอแนะ

เนื่องจากหลักสูตรนี้ ได้รับการพัฒนาขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทั้งผู้สอน ผู้เรียน และตัวแทนของชุมชน ดังนั้นผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักสูตรไปใช้ จึงสามารถสรุปจากกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดังนี้

นักศึกษา ได้มีโอกาสพัฒนาตนเองไปในแนวทางที่ได้กำหนดเป้าหมายไว้ ได้แก่

- 1) **การรู้จักตนเอง** นักศึกษาสามารถกำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิตของตนให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของตนเองได้
- 2) **แสดงความสนใจใฝ่รู้** เพิ่มมากขึ้น นักศึกษาให้ความสนใจในการไปศึกษาดูงาน ซักถามความรู้ที่จะนำมาใช้ประกอบอาชีพของตน
- 3) **มีความรักความภูมิใจในอาชีพ** เพิ่มมากขึ้น นักศึกษาแสดงความกระตือรือร้นกับงานในอาชีพและมีความยินดี

ที่จะพูดคุยเกี่ยวกับอาชีพของตนเองอย่างมีความสุข 4) **มีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง/สังคม/สิ่งแวดล้อม** เพิ่มขึ้น นักศึกษาให้ความร่วมมือกับกลุ่ม ตรงต่อเวลา และมีการคำนึงถึงผู้บริโภครวม 5) **มีทักษะพื้นฐานของการทำงานดีขึ้น** นักศึกษากลับแสดงออก มีทักษะการเขียนการจดบันทึกดีขึ้น พูดคุยซักถามมากขึ้น มีพัฒนาการด้านการเป็นผู้นำ สามารถพูดในที่ชุมนุมชนได้ สามารถวางแผนงานและเสนอโครงการของตนเองได้ และ 6) **มีทักษะอาชีพเพิ่มขึ้น** เช่น การคิดหาวิธีเพิ่มผลผลิต รู้แนวทางการแก้ไขปัญหา การศึกษาตลาด และหาแหล่งรับซื้อได้

ครู ปอ. ได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ 1) **ได้เข้าใจเทคนิคการสอนที่เน้นประสบการณ์แก่ผู้เรียน** ซึ่งสามารถทำได้ดีขึ้นและกว้างขวางกว่าเดิม 2) **ได้พัฒนาตนเองในเรื่องของการวิจัย** ตั้งแต่การกำหนดปัญหา กระบวนการวิจัย การรวบรวมข้อมูล การจัดกิจกรรม การกำหนดตัวชี้วัด การประเมินผล เทคนิคการระดมความคิด การประชุม และการสรุปผล 3) **ได้พัฒนาความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง และความภาคภูมิใจในอาชีพ** ครู ปอ. ที่สามารถช่วยเหลือเกษตรกรและชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น นอกจากนี้ 4) ครู ปอ. ยัง **ได้ความรู้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอนเป็นของตนเอง** ซึ่งใช้แนวทางการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิธีการทำงานที่เป็นธรรมชาติของครูเอง โดยนำมาจัดให้เป็นระบบและสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับนักศึกษาได้ผลมากขึ้น

ชุมชน ก็ได้รับประโยชน์เป็นอย่างมาก ผู้นำชุมชนที่เป็นนักศึกษา ปอ. ได้รับการกระตุ้นจากโครงการวิจัย ทำให้มีความตื่นตัว มีแรงจูงใจในการรวมกลุ่มที่จะเรียนรู้จัดทำกิจกรรม เสนอโครงการ มีการจัดตั้งกลุ่มสัจจะเพื่ออาชีพเกษตรกร เพื่อจะผลักดันเกษตรกรในชุมชนให้มีกองทุนหมุนเวียนในอาชีพการเกษตร เช่น การบริหารจัดการ การตลาด การแปรรูปวัตถุดิบในท้องถิ่นให้เป็นอาหาร สินค้าและอื่น ๆ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

(1) ความสำคัญของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ต่อหลักสูตรนี้

เนื่องจากหลักสูตรนี้ไม่ได้เป็นหลักสูตรสำเร็จรูปที่จะนำไปใช้ได้ทันที หากแต่เป็นเพียงตัวอย่างของการพัฒนาหลักสูตรโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้การเห็นความสำคัญและการให้ความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างจริงจัง ต้องมีการจัดประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะที่ต้องการ หลักสูตรนี้จึงจะบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นจุดเริ่มต้นที่สำคัญจึงควรเป็นการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลผู้เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

(2) การศึกษาความต้องการจำเป็น (Needs Assessment)

ถึงแม้ว่าหลักสูตรอาชีพจะมีการจัดสอนอยู่แล้วในชุมชน แต่หลักสูตรที่เน้นในเรื่องการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะ

ดังกล่าวยังมีไม่มากนัก ความต้องการจำเป็นในแต่ละบริบทอาจจะมีแตกต่างกันไป ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษา และตรวจสอบร่วมกัน เพื่อกำหนดเป้าหมายร่วมกัน

(3) การใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การนำหลักสูตรนี้ไปใช้จะเกิดประโยชน์สูงสุดถ้าหากได้มีการศึกษาข้อแนะนำการใช้เพื่อความเข้าใจในหลักการ ตลอดจนวัตถุประสงค์และการดำเนินกิจกรรม การเรียนการสอนที่ต้องใช้เทคนิคหรือวิธีการบางอย่างรวมถึงการประเมินด้วย

(4) การประเมิน

การประเมินมีทั้งการประเมินหลักสูตรและการประเมินการเรียนการสอนซึ่งควรกระทำเป็นระยะ ๆ เพื่อตรวจสอบว่าสามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และวัตถุประสงค์การเรียนการสอนได้ดีเพียงใด

(5) ข้อควรระมัดระวัง หรือควรตระหนักในการใช้หลักสูตรนี้ มีดังต่อไปนี้

5.1 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เรียน จะต้องเห็นประโยชน์ของการใช้หลักสูตรนี้อย่างเด่นชัด กล่าวคือสามารถขยายผลผลิตได้มากขึ้น กลุ่มมีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น อีกทั้งสามารถเป็นผู้นำกลุ่มได้ และมีความสุขกับการทำงาน เป็นต้น หากผู้เรียนไม่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเองหรือชุมชนแล้วสิ่งนั้นย่อมไม่ได้รับการยอมรับหรือถูกปฏิเสธ

5.2 กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตร จะต้องเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนจบ

กระบวนการ ทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันเพื่อให้มุ่งถึงความสำเร็จตามเป้าหมาย และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา เพราะการเรียนรู้เป็นกระบวนการของชีวิต ไม่ควรมีคำตอบตายตัว และคำตอบควรมาจากผู้เรียน ส่วนที่ต้องระมัดระวังก็คือ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระที่จะคิด ทดลองทำ และเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ไม่ใช่เรียนจากการบอกเล่าของครู และทำตามเท่านั้น

5.3 การปฏิบัติที่ได้ผลควรมีระยะเวลาที่มากเพียงพอ การพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่องกันไปในระยะ 2-3 ภาคเรียน นับว่าช่วยพัฒนาตัวครู ปอ. ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าว

5.4 ควรมีการกำหนดเป็นนโยบายเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ปอ. ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของบุคลากรหลายฝ่าย ทั้งฝ่าย กศน. นักศึกษาและผู้นำชุมชน

(6) เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง จึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

6.1 นักพัฒนาหลักสูตรสามารถประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรสถานศึกษา หรือหลักสูตรวิชาชีพใด ๆ ตามที่ท่านประสงค์ได้ โดยบูรณาการสิ่งที่ต้องการเน้นและให้บังเกิดขึ้นเป็นคุณลักษณะและทักษะอันพึงประสงค์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ

6.2 สถานศึกษาสามารถประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนโดยเฉพาะครูได้พร้อม ๆ กันไปหลาย ๆ กลุ่ม เนื่องด้วยเป็นวิธีที่เน้นกระบวนการกลุ่มอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานในเชิงปฏิบัติ และอยู่ในวิถีชีวิตของการทำงานตามปกติ พร้อมทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งผลพลอยได้จากกระบวนการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ผลผลิตทางวิชาการหลายลักษณะ เช่น ผลงานวิจัย เอกสารหลักสูตร คู่มือการจัดกิจกรรม ตลอดจนสื่อการเรียนการสอน และเครื่องมือประเมินอันเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ประสบผลสำเร็จอย่างดีตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ เนื่องจากได้รับความร่วมมือร่วมใจและการเสียสละเวลาในการดำเนินกิจกรรมตลอดกระบวนการด้วยความเต็มใจอย่างแท้จริงจากคณะนักวิจัยท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเวียงสา และอำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน จำนวน 4 ท่าน และครู ปอ. ของ กศน. อีก 7 ท่าน รวมทั้งนักศึกษา ปอ. และผู้นำชุมชน ทางคณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจไมตรีเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

บรรณานุกรม

- ดุษฐีย์ โยเหลา และคณะ. (2546, มีนาคม). **ระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน.** สถาบันวิจัยพฤกษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พรรณี บุญประกอบ และมนัส บุญประกอบ (2546, มีนาคม). **หลักสูตรและคู่มือการใช้หลักสูตรการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะที่จำเป็นสำหรับเกษตรกร วิชาการเพาะเห็ดและการเลี้ยงไก่.** สถาบันวิจัยพฤกษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พรรณี บุญประกอบ และมนัส บุญประกอบ (2547). **การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะและพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการประกอบอาชีพแก่เกษตรกรในหลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน.** (ชุดโครงการระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแรงงานภาคการเกษตร : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน). ถ่ายเอกสาร.
- สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร. (2545). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : แนวคิดและแนวปฏิบัติ.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).